

ATSARGUMO PRINCIPO TAIKYMO TEISINĖS PRIELAIDOS APLINKOS IR ŽMOGAUS SVEIKATOS APSAUGOS SRITYSE

Agnė Širinskienė *

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Bioteisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303, Vilnius
Telefonas 271 4576
Elektroninis paštas agne.sirinskiene@mruni.eu*

Pateikta 2008 m. lapkričio 14 d., parengta spausdinti 2008 m. gruodžio 9 d.

Santrauka: Atsargumo principas yra palyginti naujas ir dar besivystantis teisės principas. Pradėtas taikyti siauroje – aplinkos apsaugos teisės srityje, šis principas imamas taikyti kaskart vis plačiau, apimant vartotojų teisių apsaugos, visuomenės sveikatos ir kt. sritis, kuriose mokslinis netikrumas dėl galimo priežasties ir pasekmės sąryšio, galbūt kilsiančių pasekmių masto, jų reikšmingumo ar (ne)grįžtamumo yra gana dažnas reiškinys. Straipsnyje taikant lyginamąjį istorinį, lyginamąjį, dokumentų analizės, sintezės bei apibendrinimo metodus, remiantis tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės normomis bei jurisprudencija, nagrinėjamos atsargumo principo taikymo aplinkos ir žmogaus sveikatos apsaugos srityje teisinės prielaidos. Jas apibendrinant straipsnyje daroma išvada, kad esamame atsargumo principo raidos etape jo panaudojimo reguliuojant biomedicinos sritį galimybes galėtų išplėsti nacionalinių teisės aktų pokyčiai.

Pagrindinės sąvokos: atsargumo principas, visuomenės sveikata, biomedicinos srities reguliavimas, aplinkos apsauga, aplinkos apsaugos teisė.

ĮVADAS

Neabejotina, kad sprendimų, ypač tų, kurie turi įtakos žmogaus sveikatai, priėmimas biomedicinos srityje turi būti pagrįstas mokslo duomenimis. Tačiau tiek sprendimo reikalaujančių klausimų ištirtumo laipsnis, tiek ir mokslinių duomenų tikrumo laipsnis nėra vienodas, tad priimančios sprendimus išlieka tam tikras mokslinis netikrumas dėl galimo priežasties ir pasekmės sąryšio, galbūt kilsiančių pasekmių masto, jų reikšmingumo ar (ne)grįžtamumo, ilgalaikio poveikio ir kt. Todėl jau šeštajame dešimtmetyje prasidėjo diskusijos dėl to, jog mokslinis netikrumas turėtų būti skirstomas pagal laipsnį, o veikimas/neveikimas esant moksliniam netikrumui – apibrėžtas įstatymu.¹ Taip 1958 m. JAV federaliniame Maisto, vaistų ir kosmetikos įstatyme, nors tiesiogiai ir neįtvirtinant „atsargumo“ ar „atsargumo principo“ sąvokų, įtvirtinta nuostata, kad būtina taikyti specialias priemones siekiant išvengti žalos, nors jos atsiradimo galimybės nėra

visai aiškios. Norma buvo skirta apriboti maisto priedų, kurie galbūt turi kancerogeninį poveikį, vartojimą maisto gamybos grandinėje.² Užuominų, leidžiančių kalbėti apie „atsargų požiūrį“ į galimą kancerogeninį poveikį turinčias medžiagas, mokslininkai išvelgia ir 1970 m. JAV Švaraus oro įstatyme, kuris nustatė oro kokybės standartus.³ Europoje diskusijos dėl atsargumo principo taikymo, skirtingai nei JAV, kilo ne visuomenės sveikatos ar maisto saugos, bet aplinkos apsaugos srityje ir pirmiausia čia įsitvirtino: 1971 metais Vokietijos Federacinės Respublikos aplinkos apsaugos programoje⁴, o 1974 m. – Vokietijos Federacinės Respublikos teisėje,⁵ dar vėliau – Vokietijos iniciaty-

² Federal Food, Drug, and Cosmetic Act. [1958]. sec. 402; 409 [žiūrėta 2008-07-24]. <<http://www.fda.gov/opacom/laws/fdcact/fdcact4.htm#sec402>>.

³ Goldstein B. D., Carruth R. S. Implications Of The Precautionary Principle For Environmental Regulation In The United States: Examples From The Control Of Hazardous Air Pollutants In The 1990 Clean Air Act Amendments. *Law And Contemporary Problems*. 2003, 66:250–252.

⁴ Jänicke, M.; Jörgens, H.; Jörgensen, K.; Nordbeck, R. Governance For Sustainable Development In Germany: Institutions And Policy Making. OECD. P. 7 [žiūrėta 2008 02 15]. <<http://www.oecd.org/dataoecd/27/32/1828117.pdf>>.

⁵ Gesetz zum Schutz vor schaedlichen Umwelteinwirkungen durch Luftverunreinigungen, Geraeusche, ErschuEETterungenund

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Bioteisės katedros docentė.

¹ Walker, V. R. The Siren Songs of Science: Toward a Taxonomy of Scientific Uncertainty for Decision-Makers'. *Connecticut Law Review*. 1991. No. 23.

va – ir tarptautiniuose dokumentuose suformuluotas „atsargaus veikimo principas“ arba „atsargumo principas“ (vok. k. *Vorsorgeprinzip*).⁶

Pastarąjį dešimtmetį jaučiamas mokslinių tyrimų, atliekamų analizuojant įvairius atsargumo principo reglamentavimo teorinius bei praktinius aspektus, pagyvėjimas. Manytina, jog iš dalies tam turi įtakos naujai susiformavę poveikį aplinkai ir žmogaus sveikatai keliantys veiksniai, raginansys daryti naujas mokslines išvalgas: pvz., platesnis biotechnologijų (genų inžinerijos, klonavimo, dirbtinio apvaisinimo ir t. t.) panaudojimas ir panaudojimo pasekmių hipotetiškumas.⁷

Apibūdinant mokslinio tyrimo naujumą pažymėtina, jog, skirtingai nei užsienio šalyse, Lietuvos Respublikoje atsargumo principas mokslo darbuose išsamiau nėra nagrinėtas nei tarptautinės, nei ES teisės, nei kitais (pvz., etiniais, filosofiniais) aspektais. Pastaroji aplinkybė atskleidžia principo teorinės analizės poreikį Lietuvoje, ypač po to, kai Lietuva tapo Europos Sąjungos valstybe nare, nes principas yra vienas iš Europos Bendrijos Steigimo Sutartyje (toliau – Steigimo Sutartis) įtvirtintų principų.

Įvertinus teorinės analizės poreikį pasirinktas straipsnio **objektas**: atsargumo principo taikymo aplinkos ir žmogaus sveikatos apsaugos srityse teisinės prielaidos. **Tikslas** – remiantis tarptautinės ir ES teisės aktų bei jurisprudencijos analize atskleisti atsargumo principo taikymo aplinkos ir žmogaus sveikatos apsaugos srityse prielaidas.

Straipsnyje taikomi lyginamasis istorinis metodas, lyginamasis, dokumentų analizės, sintezės bei apibendrinimo metodai.

1. ATSARGUMO PRINCIPO SĄVOKA

Teisės aktuose, tarp jų ir tarptautinėse sutartyse, bei įvairių organizacijų deklaracijose ir mokslininkų veikaluose pateikiami labai įvairūs atsargumo principo apibrėžimai. D. Vanderzwaago atliktoje analizėje nurodoma, kad sutarčių tekstuose ir įvairiose deklaracijose egzistuoja per 14 skirtingų atsargumo principo formuluočių.⁸ Tokia jų gausa kai kuriems mokslininkams leidžia daryti išvadą, jog atsargumo principo apibrėžimų įvairovė yra vienas iš

atsargumo principo ypatumų.⁹ Kita vertus, apibrėžimų įvairovė remiamasi kritikuojant atsargumo principo taikymo problemas.¹⁰ Dėl to prieš detaliau nagrinėjant atsargumo principo taikymo žmogaus sveikatos apsaugos srityje ypatumus svarbu analizuoti atsargumo principo apibrėžimus, išskiriant jiems būdingus požymius.

Atsargumo principo apibrėžimas vartojamas ir tarptautinėje teisėje. Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos 3 straipsnyje atsargumo principas nurodomas tarp nuostatų, kuriais pasirašiusios šalys vadovaujasi siekdamos Konvencijos tikslų ir nutarimų įgyvendinimo: „Šalys turėtų imtis išankstinių priemonių, siekdamos numatyti, užkirsti kelią ar sumažinti iki minimumo klimato pasikeitimo priežastis ir sušvelninti jo neigiamas pasekmes. Esant rimtos ir neišvengiamos žalos pavojui, neginčijamų mokslinių įrodymų trūkumas neturi būti priežastimi nesiimti tokių priemonių, nepamirštant, kad strategija ir priemonės, nukreiptos prieš klimato pasikeitimą, turėtų būti taupios ir užtikrinti naudą pasauliui kuo mažesnėmis sąnaudomis. Tam pasiekti būtina, kad ši strategija ir priemonės būtų įgyvendinamos atsižvelgiant į skirtingą socialinį ir ekonominį lygį, <...>“¹¹

Biologinės įvairovės konvencijos Kartachenos biosaugos protokole, kurio tikslas – užtikrinti reikiamą saugumą genetiškai modifikuotų organizmų, galinčių sukelti neigiamą poveikį aplinkos apsaugai bei biologinei įvairovei, perdavimo, tvarkymo ir naudojimo srityje, atsižvelgiant į galimą pavojų žmonių sveikatai ir kreipiant ypač daug dėmesio į tarpvalstybinius pervežimus, – pateikiama tokia atsargumo principo formuluočių: „Neginčijamų mokslinių faktų dėl nepakankamos tam tikros mokslinės informacijos ir žinių apie gyvo pakuotinio organizmo galimo neigiamo poveikio mastą biologinės įvairovės išsaugojimui ir tolydžiam naudojimui Šalyje, į kurią įvežama, atsižvelgiant ir į pavojų žmogaus sveikatai, stoka netrukdo tai Šaliai prireikus priimti sprendimą <...>, vengiant ar minimaliai sumažinant galimą neigiamą poveikį.“¹²

Atsargumo principas minimas ir Jungtinių Tautų deklaracijų tekstuose. Jungtinių Tautų Rio deklaracija, apibrėžiant aplinkos apsaugos principus, pateikiamas ir atsargumo principo apibrėžimas: „Saugodamos aplinką valstybės pagal savo galimybes turi plačiai taikyti atsargų požiūrį. Esant rimtos ar nepataisomos žalos grėsmei, visapusiško mokslinio pagrindimo stoka negali būti priežastis atidėlioti ekonomiškai efektyvias priemones, padedančias išvengti aplinkos nykimo.“¹³

Atkreiptinas dėmesys, kad nors Europos Bendrijos Steigimo Sutarties 174 straipsnio 2 dalyje nustatyti pagrindiniai principai (tarp jų ir atsargumo principas), ku-

ahnliche Vorgaenge (Bundes-Immissionsschutzgesetz– BImSchG). Vom 15. März 1974. [BGBl I S. 721, 1193]. Art. 5, par. 1.2.

⁶ Declaration of the International Conference on the Protection of the North Sea. [1984] [žiūrėta 2008-07-24] <<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/05/78/43/1a5f3776.pdf>>.

Vienos konvencija dėl ozono sluoksnio apsaugos. [1985]. *Valstybės žinios*. 1998. Nr.23-570; Montreal Protocol on substances that deplete the ozone layer. *OJ. L* 297, 31-10-1988; Second International Conference on the Protection of the North Sea, London, 24-25 November 1987 [žiūrėta 2008-07-24]. <<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/05/78/43/4ffaa7cc.pdf>>.

⁷ Andorno, R. The Precautionary Principle: A New Legal Standard for a Technological Age. *Journal of International Biotechnology Law*. 2004, 1(1).

⁸ Vanderzwaag, D. The Precautionary Principle in Environmental Law and Policy: Elusive Rhetoric and First Embraces. *Journal of Environmental Law & Practice*. 1999, 8:355–75.

⁹ Taylor, P. *An Ecological Approach to International Law*, London: Routledge, 1998, p. 25.

¹⁰ Goklany, I. *The Precautionary Principle: A Critical Appraisal of Environmental Risk Assessment*. Washington DC: Cato Institute, 2001.

¹¹ Jungtinių Tautų bendroji klimato kaitos konvencija. *OJ. L* 1994-02-07. Nr. 33-13. 3 str. 3 d.

¹² Biologinės įvairovės konvencijos Kartachenos biosaugos protokolas. *OJ. L* 201/50. 2002-7-31. 9 str. 6 d.

¹³ UN Rio declaration on environment and development. A/CONF.151/26. Vol. I. art. 15.

riais grindžiama Bendrijos aplinkos politika¹⁴, tačiau patys principai Steigimo sutartyje nėra apibrėžiami. Detalaus principo turinio formulavimo vengia ir Europos Bendrijų Pirmos instancijos teismas (*toliau* – PIT) bei Europos Bendrijų Teisingumo Teismas (*toliau* – ETT). 2000 m. vasario 2d. Europos Komisijos komunikatas Dėl atsargumo principo (*toliau* – Komunikatas) atsargumo principą apibrėžia per jo funkcijas: atsargumo principas taikomas ten, „kur moksliniai įrodymai yra nepakankami, negalutiniai ar nepatikimi ir preliminarus mokslinis vertinimas rodo, kad yra protingi pagrindai (angl. k. *reasonable grounds*) nerimauti, kad potencialiai pavojingos pasekmės aplinkai, žmogaus, gyvūnų ar augalų sveikatai gali būti nesuderinamos su ES pasirinktu aukštu apsaugos lygiu.“¹⁵ Tačiau iš viso Komunikato konteksto galima suprasti, kad Komisija anaipol neketino pateikti Europos Bendrijai tikslaus ir vienintelio atsargumo principo apibrėžimo (to ji negalėjo daryti ir dėl paties komunikato pobūdžio), o veikiau siekė prisidėti prie jau esamų diskusijų ir į jas įnešti aiškumo dėl principo taikymo, apibendrinama, kaip ji pati taiko ar ketina taikyti atsargumo principą.

Atliekant minėtųjų apibrėžimų lyginamąją analizę galima pastebėti, kad pagrindiniai atsargumo principo apibrėžimų komponentai yra panašūs ir visiems apibrėžimams būdingi šie požymiai:

- juose išreiškiama nuostata, kad reikalingos priemonės tam, kad būtų išvengta žalos, nors nėra didelio mokslinio tikrumo, kad žala gali kilti;

- leidžiamas žemesnis įrodinėjimo lygis (t. y. galimas netikrumas) priimant sprendimus, padėsiančius išvengti galbūt kilsiančios žalos.

- formuluotėms būdingos neapibrėžtos pagrindinės sąvokos, tokios kaip „rizika“ ar „netikrumas“, o tai leidžia lanksčiai interpretuoti turimus mokslinius duomenis sprendimo priėmimo metu.

Žvelgiant iš žmogaus sveikatos apsaugos srities perspektyvos galima išskirti vieną esminį minėtųjų principo apibrėžimų skirtumą: vieni iš jų (pvz., Rio deklaracijos apibrėžimas) yra siauresnės taikymo srities ir apsiribojama tik aplinka, nedetalizuojant žmogaus sveikatos apsaugos klausimų, o kiti, pvz., Biosaugos protokolas, aplinkos apsaugą interpretuoja kaip neatsiejamai susijusią su žmogaus sveikata: neigiamo poveikio mastas biologinės įvairovės išsaugojimui ir tolydžiui naudojimui vertintinas „atsižvelgiant ir į pavojų žmogaus sveikatai“. Tuo tarpu Komunikatas principo taikymo srityje nurodo ne tik žmogaus, bet ir augalų ir gyvūnų sveikatos apsaugą. Tokios skirtingos apibrėžimų ypatybės galėjo atsirasti ne tik dėl teisės dokumentų, kuriuose jie yra įtvirtinti, reguliuojamo objekto, bet ir dėl paties tų dokumentų pobūdžio: sutarčių ar deklaracijų priėmimas reikalauja tam tikro konsensuso, o jį pasiekti yra lengviau prisiimant mažesnės apimties įsipareigojimus, tuo tarpu Komunikato tikslas yra daugiau apibendrinamasis, parodant, kaip Komisija taiko ar numato taikyti atsargumo principą, o be to,

jis kyla iš Europos Sąjungos teisės sistemos. Ją nagrinėsime trečiajame šio straipsnio skyriuje.

2. ATSARGUMO PRINCIPŲ TAIKYMAS TARPTAUTINĖJE TEISĖJE

Atsižvelgiant į tai, kad atsargumo principas tarptautinėje teisėje nuolat vystomas, norint išsamiau apibūdinti atsargumo principo taikymo prielaidas žmogaus sveikatos apsaugos srityje pirmiau analizuotinas atsargumo principas tarptautinėje teisėje, dėmesio skiriant ir Europos Sąjungos požiūriui į jį.

Kaip galima spręsti iš ankstesniame skyriuje pateiktų apibrėžimų, atsargumo principui yra būdinga tai, kad jis yra išreikštas tiek „griežtosios teisės“ (*hard law*) instrumentais, tiek ir kitais dokumentais, kurie priklauso jau „švelniosios (negriežtosios) teisės“ (*soft law*) sričiai. Kaip atkreipia dėmesį M. Akehurstas ir P. Malanczukas, naudoti *soft law* instrumentus skatina tai, jog sudarydamos susitarimus valstybės paprastai nenori teisiškai privalomų įsipareigojimų, o tam tikras taisykles ar principus siekia nustatyti ir išbandyti praktikoje prieš jiems tampant teise.¹⁶ Dėl šios priežasties *soft law* principas lieka veikiau rekomendacinio veiklos standarto, nei įpareigojančio teisės principo lygmens. Antra vertus, *soft law* tekstai, nors teisiškai ir neprivalomi, gali turėti nemažos įtakos valstybių elgesiui.

Kitas atsargumo principo įtvirtinimo instrumentas – taptautinės sutartys. Jų normos yra imperatyvios, nes kiekviena įsigaliojusi tarptautinė sutartis jos šalims yra privaloma ir šalys yra įpareigosotos sąžiningai ją vykdyti, nebent valstybė pasirašydama, ratifikuodama, priimdama, tvirtindama sutartį ar prisijungdama prie jos yra padariusi išlygą.¹⁷ Tačiau tarptautinė sutartis yra privaloma tik jos šalims, t. y. ji nesaisto tų šalių, kurios nėra sutarties dalyvės. Todėl sutartyje įtvirtinto principo veikimo sritis yra ribota. Be to, o tai ypač savita atsargumo principui, problemiškas yra ir sutartyse įtvirtintų principų apibrėžtumas bei jų turinio apimtis. Reikia pripažinti, kad net ir kai kurios šalys, pvz., JAV, derybose dėl tarptautinių sutarčių sudarymo yra linkusios laikytis nuostatos, jog atsargus elgesys esant netikrumui turėtų būti įtvirtintas sutarčių tekstuose vartojant tokius žodžius, kaip „požiūris“ ar „veikimas“, bet ne „principas“. JAV taip pat išreiškia nepritarimą atsargumo principui. Skirtingas atsargumo kaip „principo“ ar „požiūrio“ apibūdinimas, vėliau kelia principo interpretavimo problemų. Tai patvirtintų ir JAV pozicija Pasaulio prekybos organizacijos (*toliau* – PPO) Ginčų sprendimo taryboje bei Apeliaciniame komitete nagrinėjant *EC Biotech* bei *EC Hormones* bylas. *EC Biotech* byloje JAV pareiškė stipriai prieštaraujančios, kad „atsargumas“ būtų vadinamas „principu“. JAV teigimu, „atsargumo principas“ negali būti laikomas bendrojo principu ar tarptautinės teisės norma, nes nėra vieno, sutartinio, jo apibrėžimo. Taip pat buvo atkreiptas dėmesys, jog sąvokos vartojimas labai įvairuoja. Ir dėl to „Jungtinės

¹⁴ Europos Bendrijos Steigimo Sutartis. *Europos Sąjunga. Steigimo dokumentai ir sutartis dėl Konstitucijos Europai*. Vilnius: Eugrimas, 2005.

¹⁵ Communication from the Commission on the precautionary principle (COM/2000/0001 final).

¹⁶ Akehurst, M.; Malanczuk, P. *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 85.

¹⁷ 1969 m. Vienos konvencija dėl sutarčių teisės. *Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003. 26 str.

Valstijos „atsargumą“ laiko „požiūriu“ (angl. k. *approach*), o ne tarptautinės teisės „principu.“¹⁸ Tarp „požiūrio“ ir principo“ egzistuoja akivaizdi takoskyra. „Požiūris“ perteikia būdą, kaip elgiamasi, kai susiduriama su netikrumu, tuo tarpu „principas“ įpareigoja subjektą tam tikrą (šiuo atveju – atsargų) elgesį padaryti norma. Tuo tarpu Kanada *EC Hormones* byloje užėmė tarpinę atsargumo principo padėties tarptautinės teisės sistemoje interpretavimo poziciją: neakcentuodama „požiūrio“ ir „principo“ skirtumo, ji, pabrėžusi, kad atsargumo principas nėra dar įtrauktas į tarptautinę viešąją teisę, pripažino, kad vis dėlto jis yra „besiformuojantis teisės principas“, kuris ateityje gali išskristalizuoti į civilizuotų tautų pripažintą bendrąjį teisės principą pagal Tarptautinio Teisingumo Teismo statuto 38 straipsnį.¹⁹

Tačiau diskutuotina, ar tai, kad nėra vieno principo apibrėžimo ir jo pobūdis skirtingose sutartyse skiriasi iš esmės, keičia principo padėtį teisės sistemoje. Visų pirma, principo tikslas nėra tiksliai apibrėžti konkrečias subjekto teises ir pareigas. Principas siekia išreikšti bendrą vertybinę orientaciją, bendro pobūdžio idėją, kuri konkretina teisės sampratą. Jis, užimdamas ypač svarbią vietą aiškinant ir taikant teisę, nurodo, „kokio pobūdžio turėtų būti kuriamos teisės normos, sprendžiama konkreči teisinė byla, kad kiekvienu teisinio regliavimo atveju būtų įgyvendinami teisės sampratos formuluojami tikslai.“²⁰ Antra, teisės principui, kad jis būtų tokiu pripažintas, nebūtina būti aiškiai įtvirtintu vienoje normoje ar net apskritai normose. Kad principas būtų pripažintas teisės principu, pakanka ir to, kad jis būtų įtvirtintas keliose normose arba net būtų ne principas-norma, bet principas-idėja. Pastarasis net neturi būti įtvirtintas teisės normoje ar jų grupėje, bet kyla iš pačios teisės sampratos. Tokių principų-idėjų įpareigojanti galia taip pat yra pripažįstama.²¹ Taigi principui, kad jis būtų teisės principas, nėra būtina viena ir aiškiai išskirta formuluotė vienoje normoje.

Analizuojant, kaip yra vertinamas atsargumo principas,²² galima prielaida, kad tokia teisės principo samprata, kaip išdėstytoji anksčiau, yra mažiau būdinga anglosaksų arba bendrosios teisės tradicijai, plėtojama už ES ribų,

nei Europos Sąjungos požiūriu į atsargumo principą tarptautinėje teisėje. ES teisėje netgi nėra daromas aiškus skirtumas tarp „atsargaus požiūrio“ ir „atsargumo principo“ ir šios dvi sąvokos vartojamos paraleliai, išreiškiant tą patį atsargumo principą.²³ Ši teiginį patvirtintų ir tai, kad Europos Komisijos Komunikate takoskyra tarp „požiūrio“ ir „principo“ taip pat nedaroma. Komunikatas tik pabrėžia, kad principas laipsniškai buvo įtvirtintas tarptautinėje aplinkos apsaugos teisėje ir tapo „visaverčiu ir bendruoju tarptautinės teisės principu“ (angl. k. *a full-fledged and general principle of international law*).²⁴

Nuostatos, kad atsargumo principas yra visavertis ir bendrasis tarptautinės teisės principas, ES nuosekliai laikėsi tiek jau minėtoje *EC Biotech*, tiek ir *EC Hormones* byloje. Pastarojoje išreikštas netgi platesnis apibūdinimas, kad, Europos Bendrijų vertinimu atsargumo principas yra „paprutinės teisės dalis arba bent jau bendrasis teisės principas.“ Taigi darytina išvada, jog Europos Bendrija linksta atsargumo principą laikyti ne tarptautinės aplinkos apsaugos teisės principu, bet principu, kylančiu iš tarptautinių papročių ar bent jau bendruoju teisės principu pagal Tarptautinio Teisingumo Teismo statuto 38 str. Tiesa, PPO Apeliacinis komitetas *EC Hormones* byloje išvengė tiesaus atsakymo į klausimą dėl atsargumo principo vietos tarptautinėje teisėje, konstatuodamas, kad „mes pripažįstame, jog yra nereikalinga ir netgi galbūt neišmintinga Apeliaciniam komitetui šioje apeliacijoje užimti kokią nors poziciją tokiu svarbiu, bet abstrakčiu klausimu. <...> ir atsargumo principas, bent jau už tarptautinės aplinkos apsaugos teisės ribų, vis dar laukia autoritetingo suformulavimo.“²⁵ Taigi galutinė išvada dėl atsargumo principo nebuvo pateikta, tačiau sudaryta prielaida manyti, kad atsargumo principas tarptautinėje aplinkos apsaugos teisėje gali būti suprantamas kitaip (gal net, A. Trouwborsto nuomone, kaip tarptautinės paprotinės aplinkos apsaugos teisės principas)²⁶, nei kitose tarptautinės teisės srityse (pvz., prekybos teisėje). Taip buvo paliktas atviras kelias toliau plėtoti teisės doktriną šiuo klausimu, nors, kaip atkreipia dėmesį Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisija, dažnai aplinkos apsaugos teisė ir kitos teisės šakos gali būti sunkiai atribojamos, o tai sunkintų principo taikymą.²⁷

Teisės doktrinos raidą apibrėžiant atsargumo principo vietą tarptautinėje teisėje ne mažiau skatintų ir *EC Asbestos* byla. Joje, nors ir neįvardydamas atsargumo principo, PPO Apeliacinis komitetas pažymėjo, kad yra

¹⁸ Byla *EC Biotech*. WT/DS291-293/INTERIM. punktas 7.81. Byla *EC Hormones*. Report of the Appellate Body. WT/DS26/AB/R-WT/DS48/AB/R. punktas 43. Antra vertus, JAV, vienintelė iš byloje *EC Biotech* dalyvavusių šalių, Biologinės įvairovės konvencija, kuria teisme ir buvo remiamasi kildinant atsargumo principą, tuo metu buvo pasirašiusi, tačiau dar jos neratifikavusi. Žr. Young, M.A. The WTO's use of relevant rules of international law: an analysis of the *Biotech* cas. *International and Comparative Law Quarterly*. 2007, 56(4):910.

¹⁹ Byla *EC Hormones*. punktas 122.

²⁰ Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justicija, 2004, p. 146.

²¹ *Ibid.*, p. 146–147.

²² Ši analizė apimtų ne vien jau minėtą anglosaksų požiūrį, kuri atspindi JAV išsakytos pozicijos *EC Biotech* ar *EC Hormones* byloje, bet ir daugelio teisės mokslininkų darbų apibendrinimas. Plg. Walker, V. R. The Siren Songs of Science: Toward a Taxonomy of Scientific Uncertainty for Decision-Makers'. *Connecticut Law Review*. 1991, 23. Goldstein, B. D.; Carruth, R. S. Implications Of The Precautionary Principle For Environmental Regulation In The United States: Examples From The Control Of Hazardous Air Pollutants In The 1990 Clean Air Act Amendments. *Law And Contemporary Problems*. 2003, 66. Jänicke, M.; Jörgens, H.; Jörgensen, K.; Nordbeck, R. Governance For Sustainable Development In Germany: Institutions And Policy Making. OECD. [žiūrėta 2008-02-15] <http://www.oecd.org/dataoecd/27/32/1828117.pdf>. D. Gee, T. O'Riordan. The Precautionary Principle in the 20th Century: Late Lessons From Early Warnings. Earthscan Publications, 2002.

²³ Chowdhury N., Sabhapandit S. The legal regime for application of the precautionary principle in India: future directions for the GM regulatory regime, *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*. 2007, 7:283–284.

²⁴ Communication from the Commission on the precautionary principle (COM/2000/0001 final).

²⁵ Byla *EC Hormones*. Report of the Appellate Body. WT/DS26/AB/R- WT/DS48/AB/R. punktas 123.

²⁶ Trouwborst, A. The precautionary principle in general international law: combating the Babylonian Confusion. *Review of European Community & International Environmental Law*. 2007, 16(2):90.

²⁷ United Nations International Law Commission. Fragmentation of international law: difficulties arising from the diversification and expansion of international law. *Report of the Study Group of the International Law Commission* (Finalized by MarEtti Koskenniemi). Fifty-eighth session, Geneva, 1 May-9 June, 3 July-11 August 2006. punktas 55 [žiūrėta 2008-07-24]. <http://www.helsinki.fi/eci/Publications/MKFragmentation.pdf>.

nediskutuotina, jog PPO narė „turi teisę nustatyti tokio lygio sveikatos apsaugą, kokią ji mato esamomis aplinkybėmis esant tinkamą“²⁸ ir valstybė gali „gerų įsitikinimų vedama remtis moksliniais šaltiniais, kurie tuo metu gali atstovauti besiskiriančioms, bet kvalifikuotoms ir gerbtioms nuomonėms“, taip pat valstybė „nėra įpareigota nustatydamą savo sveikatos politiką automatiškai sekti tuo (t. y. tais duomenimis – *aut. pastaba*), kas tuo laiku sudarytų mokslinės nuomonės daugumą.“²⁹ Kai kurių autorių teigimu, toks sprendimas, leidžiantis veikti mokslinio netikrumo akivaizdoje ir prisieimti (kaip kad atsitinka Prancūzijos atveju) netgi „nulinę riziką“ uždraudžiant žmogaus sveikatai pavojingų medžiagų turinčių produktų įvežimą, o tai toli peržengia atsargumo principo keliamus minimalius reikalavimus, patvirtino, jog Pasaulio prekybos organizacija vis dėlto *de facto* pripažįsta atsargumo principo universalumą, peržengiant tradicines jo taikymo tarptautinėje teisėje ribas – aplinkos apsaugos sritį.³⁰

Europos Bendrijos gynybinė pozicija minėtose bylose yra suprantama: pasiekus, kad atsargumo principas būtų pripažintas paprotinės teisės dalimi arba bendruoju teisės principu, jis, skirtingai nei tik sutartyse įtvirtinti principai, pradėtų universaliai veikti *erga omnes*, kaip ir kiti valstybių įsipareigojimai, saugantys pagrindines fundamentalias vertybes, tokias kaip taika ir žmogaus teisės. Tokiu atveju valstybė, net jei ji nebūtų sutarties, įtvirtinančios principą, dalyvė, privalėtų laikytis šio principo. Taigi žmogaus sveikatos ar aplinkos apsaugai, kai baiminamasi galimos žalos, būtų teikiamas maksimalus prioritetas – aukštas apsaugos lygis. Antra vertus, Bendrija nepateikė jokių argumentų, paaiškinančių, kodėl ji linkusi laikyti atsargumo principą paprotinės teisės dalimi. Paaiškinimų nėra pateikta ir Komunikate.³¹ Todėl vertinant atsargumo principą remiantis paprotinės teisės normomis, jį reikėtų analizuoti atkreipiant dėmesį į tai, kas formuoja tarptautinį paprotį ir kokie yra vieno ar kito papročio buvimo įrodymai. Atsargumo principo, kaip principo, kylančio iš tarptautinio papročio, analizė būtų galimas tolesnių tyrimų objektas.

Juo labiau, kad tendencija interesus ginti vadovaujantis atsargumo principu tarptautiniuose teismuose išlieka ir toliau.³² Šiuo metu Tarptautinis Teisingumo Teismas gavo 2008 m. kovo 31 d. Ekvadoro skundą prieš Kolumbiją,³³ kuriuo ši šalis kaltinama pažeidusi paprotinę ir iš sutarčių kylančią tarptautinę teisę nevykdydama pareigos laikytis reikalingų prevencijos ir atsargumo priemonių, kai herbicidais purškė pasienyje esančius laukus ir padarė

žalą gamtai bei Ekvadoro žmonių sveikatai.³⁴ Tokia nuroda į tarptautinę paprotinę teisę šalies skunde leistų teigti, jog yra reali tikimybė, kad ir toliau Ekvadoras turbūt bus linkęs laikytis pozicijos, kad atsargumo principas yra ne tik principas, kylantis iš sutarčių, bet ir paprotinės teisės dalis. Taip pat neabejotina, kad Tarptautiniam Teisingumo Teismui konstatavus papročio buvimą, atsargumo principo apibrėžime vietos tarptautinėje teisėje įvyktų esminis kokybinis pokytis, link kurio, atrodytų, teismas jau yra žengęs keletą žingsnių ankstesnėse bylose.³⁵ Tačiau dar yra anksti prognozuoti, ar byla Ekvadoras prieš Kolumbiją taps chrestomatine.

Antra vertus, reikia pripažinti ir tai, kad po nesutartimų *EC Asbestos* byloje atsargumo principas pasiekė tokį raidos etapą, kai tarptautinėje plotmėje jis gali būti pradėtas taikyti ne vien su aplinkos apsauga susijusiose srityse, bet ir įvairiose žmogaus sveikatos apsaugos srityje, ypač tose, kurios apima visuomenės sveikatą ir poveikio jai dėl galimų aplinkos pokyčių vertinimą.

3. ATSARGUMO PRINCIPAS EUROPOS BENDRIJOS STEIGIMO SUTARTYJE

Nors ankstesniame skyriuje analizuota ES pozicija atsargumo principo atžvilgiu leidžia vertinti, kaip ES yra linkusi apibūdinti atsargumo principo vietą tarptautinėje teisėje, išsamiau atsargumo principą ES teisėje atskleistų jo nagrinėjimas, analizuojant įtvirtinimą pirminėje teisėje – ES sutartyse ir jas aiškinančioje PIT bei ETT jurisprudencijoje. Tai ir bus analizuojama šiame skyriuje.

Mastrichto sutartimi, įsigaliojusia 1993 m. lapkričio 1 d., atsargumo principas buvo įtrauktas į Steigimo sutartį.³⁶ Pastebėtina, jog nepaisant to, kad tuo metu jau egzistavo nemažai atsargumo principo apibrėžimų tarptautinėje teisėje, Sutarties rengėjai apsisprendė šio principo (kaip ir kitų principų) neapibrėžti, palikdami atvirą erdvę konkretinti šį principą Europos Komisijai priimant sprendimus dėl veiksmų, kuriais realizuojama Bendrijos aplinkos politika, ir galiausiai – PIT ir ETT jurisprudencijoje. Siekdama užpildyti principo apibrėžimo spragą ir apibendrinti principo taikymo praktiką, kaip jau minėta, Europos Komisija 2000 metais publikavo Komunikatą, kuriame nuosekliai paaiškino, kaip ji taiko atsargumo principą, kai turi priimti sprendimus vertinant potencialiai galinčią kilti žalą.³⁷ Nors Komunikatas yra *sof law* instrumentas, negalima neigti jo reikšmės ES teisėje. Išleisdama Komunikatą Komisija, kaip pripažįsta PIT, pati sau nubrėžė taisykles, dėl to jos veikla gali būti vertinama pagal tai, kaip ji tu

²⁸ Byla *EC Asbestos*. WT/DS135/AB/R. Punktas 168.

²⁹ Byla *EC Asbestos*. WT/DS135/AB/R. Punktas 178.

³⁰ Bloche, M. G. WTO deference to national health policy: toward an interpretive principle. *Journal of International Economic Law*. 2002, 5(4):836.

³¹ Communication from the Commission on the precautionary principle(COM/2000/0001 final).

³² Byla *Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay)*. Oral Pleadings on the Request for Provisional Measures by Argentina. CR 2006/48, 9 June 2006.

³³ Šis skundas nėra pirmasis skundas Tarptautiniam Teisingumo Teismui, kuriame remiamasi atsargumo principu (plg. byla *GabCikovo-Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia)*). Judgment. 1. C. J. Reports 1997; Byla *French Underground Nuclear Tests (New Zealand v. France)*, tačiau tai pirmasis skundas, kuriame atsargumo principas jau tiesiogiai įvardijamas kalbant apie žmogaus sveikatos apsaugą.

³⁴ Byla *Aerial Herbicide Spraying (Ecuador v. Colombia)*. Application Of The Republic Of Ecuador. Punktas 37 [žiūrėta 2008-09-29]. < <http://www.icj-cij.org/docket/files/138/14474.pdf>>.

³⁵ Byla *GabCikovo-Nagymaros Project* para 140. Tarptautinis Teisingumo Teismas byloje atkreipė dėmesį, kad šalis iš pagrindų nesutarė ne dėl paties principo buvimo ar nebuvimo, o dėl šio principo taikymo pasekmių konkrečiu atveju. Ir nors Teismas byloje tiesiogiai nesivadovavo atsargumo principu ir tuo labiau jo neįvardijo, tačiau pripažino, kad pastaraisiais dešimtmečiais priimta naujų aplinkos apsaugos normų.

³⁶ *Treaty on the European Union (Maastricht Treaty)*. OJ. C, 1992-07-29, Nr. 191-1. art.130r.

³⁷ Communication from the Commission on the precautionary principle(COM/2000/0001 final).

taisyklių laikosi.³⁸ Taigi tam tikra prasme Komunikatas turi ne tik aiškinamąjį tikslą ir politiškai įpareigojantį pobūdį, bet kartu yra ir teisiškai reikšmingas Komisijos veiksmų vertinimo instrumentas kilus teisminiam ginčui.

Atsargumo principo reikšmę ES pirminėje teisėje, o ir apskritai ES teisės sistemoje, padeda apibūdinti jo santykis su integracijos principu, įtvirtintu Steigimo Sutarties 6 straipsnyje. Integracijos principas reiškia, kad nustatant ar įgyvendinant 3 straipsnyje nurodytas Bendrijos politikos ir veiklos kryptis, ypač siekiant skatinti tvarią plėtrą, turi būti atsižvegiama į aplinkos apsaugos reikalavimus. Sistemaiškai aiškinant Steigimo Sutartį, 3 straipsnyje vartojama sąvoka „aplinkos apsaugos reikalavimai“ yra aiškintina atsižvelgiant į 174 straipsnio tikslus, principus bei kriterijus ir terminas „aplinkos apsaugos reikalavimai“ interpretuotinas plačiai bei laikytinas termino „aplinkos politika“, vartojamo 174 straipsnyje, sinonimu.³⁹ Tai išplečia atsargumo principo taikymo sritį nuo vien tik aplinkos apsaugos srities iki kitų Bendrijos veiklos sričių, apibrėžtų Steigimo Sutarties 3 straipsnyje. Kitaip tariant, visose šiose srityse, įskaitant ir 3 straipsnio 1 dalies p punkte užsibrėžtą aukšto lygio sveikatos apsaugos siekį, Bendrijos veikla derintina su aplinkos politikos reikalavimais, taigi ir atsargumo principu.

Kad EB Sutarties rengėjai neturėjo ketinimų atsargumo principą apriboti vien tik aplinkos apsauga, rodo ir 174 straipsnio 1 dalyje tarp aplinkos politikos tikslų minima žmonių sveikata. Todėl atlikęs sisteminę 174 straipsnio 1 dalies, 174 straipsnio 2 dalies, 6 straipsnio ir 152 straipsnio 1 dalies analizę *Artegoda* byloje PIT konstatavo, kad nors atsargumo principas Sutartyje yra minimas tik 174 straipsnio 2 dalyje ir tik siejamas su aplinkos politika, jis yra platesnės apimties, ir toks jo apimties išplėtimas yra pateisinamas. Principas, Teismo nuomone, taikytinas siekiant užtikrinti aukštą sveikatos apsaugos lygį, vartotojų apsaugą ir aplinką visose Bendrijos veiklos srityse, o reikalavimai, susiję su aukšto lygio aplinkos ir žmogaus sveikatos apsauga, yra vienareikšmiškai integruoti į Bendrijos veiklos sričių apibrėžimą ir įgyvendinimą pagal EB Sutarties 6 ir 152 straipsnius.⁴⁰ Todėl teismas darė išvadą, kad įvertinus principo vietą EB sutartyje, atsargumo principas gali būti apibrėžiamas kaip bendrasis Europos Bendrijos teisės principas, suteikiantis visuomenės sveikatos, vartotojų ir aplinkos apsaugos interesų apsaugai viršenybę prieš grynai ekonominius interesus. Taip pat „kadangi Bendrijos institucijos yra atsakingos visose savo veiklos sferose už visuomenės sveikatą, saugumą ir aplinką, atsargumo principas gali būti laikomas autonomišku principu, kylančiu iš anksčiau minėtų Sutarties nuostatų.“⁴¹ Panašios nuostatos laikytasi

ir *Pfizer* byloje.⁴² Plačiau atsargumo principo taikymo sritį ir jo, kaip bendrojo teisės principo, svarbą, ypač visuomenės sveikatos, vartotojų ir aplinkos apsaugos srityse, pabrėžia ir Europos Komisijos Komunikatas.⁴³ Taigi manytina, kad atsargumo principui EB sutarties 6 straipsnis suteikia ypatingą apsauginę funkciją, kuri nėra apribota tik aplinkos sritimi, kaip kad iš pirmo žvilgsnio galėtų klaidingai atrodyti nesistemiškai žvelgiant į 174 EB sutarties straipsnį: atsargumo principą turi atitikti visos 3 straipsnyje išvardytos Bendrijos politikos veiklos kryptys ir jis yra papildomas Steigimo Sutarties nustatytas kriterijus priimant vienokią ar kitokią sprendimą Bendrijos aplinkos politiką įgyvendinančiose srityse, įvardytose 174 straipsnio 1 dalyje. Taip 6 straipsnis ir 174 straipsnio 1 dalies santykis sukuria prielaidas atsargumo principą taikyti visuomenės sveikatos srityje.

Kitą principo taikymo žmogaus sveikatos apsaugos srityje prielaidą pateikia 95 EB Sutarties straipsnis. Jo 3 dalis numato Komisijos pareigą pasiūlymuose, skirtuose valstybių narių teisės aktų derinimui sveikatos, saugos, aplinkos apsaugos ir vartotojų apsaugos srityse, kreipti dėmesį į aukšto lygio apsaugą, ypač daug dėmesio skiriant mokslo faktais grįstoms naujovėms. 4 dalis leidžia valstybei išlaikyti nacionalines nuostatas dėl 30 straipsnyje numatytų ar su aplinkos ir darbo aplinkos apsauga susijusių priežasčių, kai nuostatos nustatytos prieš priimant suderinimo priemonę. O 95 straipsnio 5 dalis numato procedūrą, pagal kurią valstybė, įvertinusi jau esamą suderinimo priemonę, kuri kelia jai būdingų problemų, ir remdamasi naujais moksliniais įrodymais, gali priimti naujas nacionalines nuostatas, reglamentuojančias aplinkos ir darbo aplinkos apsaugą. Apie šias numatomas priimti naujas nuostatas ir jų priėmimo motyvus šalis narė praneša Komisijai. Visos 5 straipsnyje išvardytos priėmimo sąlygos yra kumuliacinės, todėl jos visos turi būti įvykdytos, kad Komisija neatmestų šalies narės priimtų nuostatų.⁴⁴ Tačiau tarp 3, 4 ir 5 dalių galima išvėlyti esminį subjektų skirtumą: 95 straipsnio 3 dalies išlyga saisto Komisiją, dalyvaujančią derinimo procese, o 4 ir 5 dalis leidžia valstybei nukrypti nuo 1 dalyje nustatytos suderinimo priemonės ir priimti „naujais moksliniais įrodymais pagrįstas“ nuostatas. Taigi, kad savo prigimtimi tiek 3, tiek ir 4 bei 5 straipsnyje numatytos išlygos yra apsauginės ir priklauso nuo jas taikančių šalių vertinimo. Kitaip tariant, šalių narių ar Komisijos atliekamas vertinimas turi juridinę reikšmę: ETT ypač atkreipia dėmesį į mokslinį šių apsauginių išlygų panaudojimo vertinimą ir tai, kaip jį argumentuoja bei interpretuoja apsaugine išlyga pageidaujanti pasinaudoti šalis.⁴⁵ W. Th. Douma teigimu, sąvokos „Naujų mokslinių įrodymų“ ar „mokslu faktais pagrįstų naujovių“ buvimas Sutarties tekste santykyje su Steigimo Sutarties 174 straipsnio 2 dalimi suprastinas taip, kad šalims narėms pagal 95 straipsnyje nustatytas procedūras naujas nacionalines nuostatas leidžiama priimti ir tada, kai trūksta išsamaus mokslinio pagrįstumo. Ta pati nuostata, W. Th. Douma nuomone,

³⁸ Byloje *Pfizer* T-13/99 (Byla *Pfizer* T-13/99 [2002] ECR II-3305, punktas 122) konstatuodamas, kad galima vertinti, kaip Komisija laikosi savo pačios Komunikate nustatytų galimos rizikos vertinimo taisyklių, PIT šio vertinimo byloje negalėjo atlikti, nes Komunikatas pasirodė vėliau nei buvo priimtas Reglamentas, dėl kurio kilo kompanijos *Pfizer* ir Komisijos ginčas.

³⁹ Ragulskytė-Markovienė, R. *Aplinkos teisė. Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais*. Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 51–52.

⁴⁰ Byla *Commission of the European Communities v. Artogoda GmbH* T-132/00 [2002] ECR II-4965. Punktas 183.

⁴¹ *Ibid.*, punktas 184.

⁴² Byla *Pfizer*. Punktas 114.

⁴³ Communication from the Commission on the precautionary principle (COM/2000/0001 final). art. 2.

⁴⁴ Byla *Land Oberösterreich C-439/05 P* ir *C-454/05 P* [2005] ECR II-4005. Punktas 58; 67.

⁴⁵ *Ibid.*, punktas 61–66.

galiojantį ir Komisijos pareigoms pagal 95 straipsnio 3 dalį.⁴⁶ Vis dėlto ETT šiuo klausimu yra gerokai nuosaikesnis ir apsiriboja konstatuodamas, kad apsauginė išlyga „atsargumo principui suteikia specifinę išraišką“, ir „išlygos taikymo sąlygos turi būti interpretuojamos atsivėlgiant į šį principą“⁴⁷.

Pažymėtina ir tai, kad ETT dėstydamas poziciją yra nuosaikesnis nei PIT ir dėl atsargumo principo vietos ES teisėje, nes ETT atsargumo principo tiesiogiai nevadina bendruoju Bendrijos teisės principu. Analizuojant atsargumo principo taikymo žmogaus sveikatos apsaugos srityje teisinės prielaidas svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad atsargumo principą įtvirtinantis 174 straipsnis nustato Bendrijos aplinkos politikos tikslus bei principus, todėl apibūdinant atsargumo principą ES teisėje keltinas klausimas, kokiems subjektams yra adresuotas šis Steigimo sutarties straipsnis, t. y. kokie subjektai įgyvendina Bendrijos aplinkos politiką, ir, atitinkamai, kokiems subjektams kyla pareiga taikyti atsargumo principą bei kokiems subjektams tenka su taikymu kilusi atsakomybė. PIT *Artegoda*n byloje, analizuodamas atsargumo principą 174 straipsnio kontekste, konstatavo, jog Bendrijos institucijos visose savo veiklos srityse yra atsakingos už visuomenės sveikatą, saugą ir aplinkos apsaugą.⁴⁸ Šis sprendimas leistų daryti išvadą, jog 174 straipsnis, taigi ir jo 2 dalies Bendrijos politiką grindžiantys principai (atsargumo principas), yra tiesiogiai taikomi Bendrijos institucijoms, realizuojančioms Bendrijos aplinkos politiką, yra privaloma šių principų laikytis.⁴⁹ Kaip nurodo N. de Sadeleer, diskusijų kyla dėl to, ar 174 straipsnio 2 dalis tiesiogiai įpareigoja šalis nars. Jo nuomone, atsakant į šį klausimą tikslinga daryti skirtumą tarp sričių, kurios priklauso ES teisės kompetencijai ir yra teisės priemonių suderintos, ir sričių, kurios nėra suderintos. Tose srityse, kurios nėra suderintos, 174 straipsnio 2 dalis su joje nustatytais principais neturi įpareigojančio pobūdžio ir šalims narėms. Tuo tarpu srityse, kurios jau yra suderintos, 2 dalis šalims narėms įgyja įpareigojantį pobūdį per antrinius teisės aktus, kurių priėmimas remiasi 174 straipsnio 2 dalimi arba joje nurodytais principais.⁵⁰ Atrodo, kad nacionaliniai šalių narių teismai taip pat linkę laikytis tokios nuostatos.⁵¹ Antra vertus, nors 174 straipsnis tiesiogiai nesukuria šalims narėms pareigų, šalys narės turi teisę šiuo principu vadovautis grindamos savo interesus pasinaudo-

damas 95 straipsnio nustatytais procedūromis, kaip jau aptarėme, arba taikydamos leidžiančias nukrypti priemones pagal 30 sutarties straipsnį.

Nepaisant to, kad EB sutarties normos sukuria nemažai teisinių prielaidų taikyti atsargumo principą žmogaus sveikatos apsaugoje, ypač visuomenės sveikatos srityje, kuri labiausiai susijusi su aplinkos apsauga, būtų netikslu manyti, kad atsargumo principo taikymas biomedicinoje dabar ar ateityje galės būti aiškinamas plečiamai. Iš esmės atsargumo principo taikymas biomedicinoje esamu reguliavimo laikotarpiu, t. y. pagal galiojančią Steigimo Sutartį, negalės apimti platesnės reguliavimo srities nei nustatytoji 152 straipsnyje (visuomenės sveikata). Todėl žvelgiant į atsargumo principo panaudojimą reguliuojant biomedicinos sritį vis dėlto būtų tikslinga vertinti ir nacionalinių teisės aktų pokyčių galimybes. Tik tokiu atveju, nacionalinėje teisėje įtvirtinus atsargumo principą bei numačius jo taikymo procedūras, pavyktų visapusiškai užtikrinti, kad biomedicinos srityje esantis mokslinis netikrumas (ypač ten, kur taikomos naujos technologijos)⁵² bus įvertinamas ir bus imamasi priemonių tikėtinais žalai žmogaus sveikatai užkirsti.

IŠVADOS

1. Nors atsargumo principas seniai gana plačiai taikomas tarptautinėje aplinkos apsaugos teisėje, tačiau srityse, susijusiose su žmogaus sveikatos apsauga (visuomenės sveikata), atsargumo principo taikymas tarptautinėje teisėje yra tik ankstyvos raidos stadijos ir tik pradeda šalių naudoti savo interesams ginti tarptautiniuose teismuose. *EC Asbestos* byloje, pripažinimas valstybės teisę nustatant sveikatos politiką nesivadovauti tais duomenimis, kuriuos sprendimo priėmimo metu remia dauguma mokslinių nuomonių, leistų manyti, jog tarptautinėje teisėje formuojasi atsargumo principo taikymo visuomenės sveikatos srityje prielaidos.

2. ES teisėje atsargumo principo vietą apibrėžia Steigimo Sutartis bei ją aiškinanti PIT ir ETT jurisprudencija. Sistemine Sutarties 3, 6, 95, 152 ir 174 Steigimo Sutarties straipsnių bei jurisprudencijos analizė leidžia teigti, jog atsargumo principas yra bendrasis Bendrijos teisės principas, naudojamas ir naudotinas ne tik vykdamas Bendrijos aplinkos apsaugos politiką, bet ir užtikrinant aukšto lygio žmogaus sveikatos apsaugą Bendrijoje bei kitose Bendrijos veiklos srityse, kaip kad jos apibrėžiamos Steigimo Sutarties 3 straipsnyje. Todėl manytina, kad ES teisė sukuria tiesiogines prielaidas atsargumo principą taikyti žmogaus sveikatos apsaugos srityje.

3. Vertinant 152 straipsnyje apibrėžtą Bendrijos kompetenciją manytina, kad atsargumo principo panaudojimo žmogaus sveikatos apsaugos srityje galimybes išplėstų nacionalinių teisės aktų pokyčiai. Tai padarytų sveikatos priežiūros paslaugas saugesnes ir, antra vertus, išspręstų susijusias su naujausių biotechnologijų taikymu, kur mokslinis netikrumas yra gana dažnas reiškinys, problemas.

⁴⁶ Douma, W. TH. The Precautionary Principle in the European Union. *Review of European Community & International Environmental Law*. 2000, 9(2):133.

⁴⁷ Byla *Monsanto v. Italy* C-236/01 [2003] ECR I-8105. punktas 110. Taip pat nuosaiki ETT pozicija atsargumo principo atžvilgiu išsakyta ir byloje *Danija v. Komisija* C-3/00 [2003].

⁴⁸ Byla *Commission of the European Communities v. Artegaoda GmbH*. Punktas 184.

⁴⁹ Tokio teismo sprendimo 184 paragrafo interpretacijos laikomasi ir teisės doktrinoje. Plg. de Sadeleer, N. The Precautionary Principle in EC Health and Environmental Law. *European Law Journal*. 2006, 12(2):143; 68; 135.

⁵⁰ de Sadeleer N. The Precautionary Principle in EC Health and Environmental Law, p. 143–144.

⁵¹ Pvz., Anglijos Aukščiausiasis Teismas byloje *R v Secretary of State for Trade and Industry ex parte Duddridge* (žr. Hughes, D. The Status of the 'Precautionary Principle' in Law: *R v Secretary of State for Trade and Industry ex parte Duddridge*, *Journal of Environmental Law*. 1995, 7(2).) konstatavo, kad 130r (dabartinis 174) straipsnis nenustato valstybėms narėms pareigos taikyti atsargumo principą.

⁵² Juškevičius, J.; Širinskienė, A. Tyrimų su žmogaus embriono kamieninėmis ląstelėmis teisinio reglamentavimo lyginamoji analizė. *Lithuanian Journal of Cardiology*. 2008, Nr. 15(1).

LITERATŪRA

1. 1969 m. Vienos konvencija dėl sutarčių teisės. *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 13-480.
2. Biologinės įvairovės konvencijos Kartachenos biosaugos protokolas. OJ L 201/50.
3. Treaty on the European Union (Maastricht Treaty). *OJ C* 191/1.
4. Europos Bendrijos Steigimo Sutartis. *Europos Sąjunga. Steigimo dokumentai ir sutartis dėl Konstitucijos Europai*. Vilnius: Eugrimas, 2005.
5. Federal Food, Drug, and Cosmetic Act. [1958] [žiūrėta 2008-07-24] <<http://www.fda.gov/opacom/laws/fdact/fdact4.htm#sec402>>.
6. Gesetz zum Schutz vor schaedlichen Umwelteinwirkungen durch Luftverunreinigungen, Geraeusche, Erschuetterungen und aehnliche Vorgaenge (Bundes-Immissionsschutzgesetz-BImSchG). Vom 15. Maerz 1974. [BGBl I S. 721, 1193].
7. Jungtinių Tautų bendroji klimato kaitos konvencija. *OJ. L* 33/13.
8. Montreal Protocol on substances that deplete the ozone layer. *OJ. L* 297.
9. UN RIO DECLARATION ON ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT. A/CONF.151/26. Vol. I.
10. Vienos konvencija dėl ozono sluoksnio apsaugos. *Valstybės žinios*. 1998. Nr. 23-570.
11. Byla *Aerial Herbicide Spraying (Ecuador v. Colombia)* [žiūrėta 2008-09-29]. <<http://www.icjci.org/docket/files/138/14474.pdf>>.
12. Byla C-236/01, *Monsanto v. Italy* [2003] ECR I-8105.
13. Byla C-439/05 P ir C-454/05 P, *Land Oberösterreich* [2005] ECR II-4005.
14. *European Communities – Measures affecting asbestos and asbestos containing products*, Doc WT/DS135/AB/R, AB-2000-11 (12-03-2001)(Report of the Appellate Body).
15. *European Communities – Measures Affecting the Approval and Marketing of Biotech Products*, Doc WT/DS291-293/INTERIM, (29 September 2006) (Reports of the Panel) (“*EC-Biotech*”).
16. *European Communities – Measures Concerning Meat and Meat Products (Hormones)*, Doc WT/DS26/AB/R-WT/DS48/AB/R, AB-1997-4, (16 January 1998) (Report of the Appellate Body) (“*EC-Hormones*”).
17. *Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay)* (Oral Pleadings of Argentina on the Request for Provisional Measures - Translation) (9 June 2006), CR 2006/48, internetinė prieda: <<http://www.icj-cij.org>>.
18. Byla T-13/99, *Pfizer* [2002] ECR II-3305.
19. Byla T-132/00, *Commission of the European Communities v. Artgodan GmbH* [2002] ECR II-4965.
20. Akehurst, M.; Malanczuk, P. *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2000.
21. Andorno, R. The Precautionary Principle: A New Legal Standard for a Technological Age. *Journal of International Biotechnology Law*. 2004, 1(1):11–19.
22. Bloche, M.G. WTO Deference to National Health Policy: Toward an Interpretive Principle. *Journal of International Economic Law*. 2002, 5(4):825–848.
23. Cameron, J.; Abouchar, J. The Status of the Precautionary Principle in International Law, in: Freestone, D., Hey, E. (ed.) *The Precautionary Principle in International Law*. Kluwer, 1996.
24. Chowdhury, N.; Sabhapandit, S. The Legal Regime for Application of the Precautionary Principle in India: Future Directions for the GM Regulatory Regime. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*. 2007, 7(3):281–300.
25. de Sadeleer, N. The Precautionary Principle in EC Health and Environmental Law. *European Law Journal*. 2006, 12(2):139–172.
26. Douma, W.TH. The Precautionary Principle in the European Union. *Review of European Community & International Environmental Law*. 2000, 9(2):132–143.
27. Fleurke, F. M. What Use for Article 95(5) EC?: An Analysis of *Land Oberösterreich and Republic of Austria v Commission*. *Journal of Environmental Law*. 2008, 20(2):267–278.
28. Gee, D.; O’Riordan, T. *The Precautionary Principle in the 20th Century: Late Lessons from Early Warnings*. Earthscan Publications, 2002.
29. Goklany, I. *The Precautionary Principle: A Critical Appraisal of Environmental Risk Assessment*, Washington DC: Cato Institute, 2001.
30. Goldstein, B. D.; Carruth R. S. Implications of the Precautionary Principle for Environmental Regulation in the United States: Examples from the Control of Hazardous Air Pollutants in the 1990 Clean Air Act Amendments. *Law And Contemporary Problems*. 2003, 66:247–261
31. Hughes, D. The Status of the ‘Precautionary Principle’ in Law: *R v Secretary of State for Trade and Industry ex parte Duddridge*. *Journal of Environmental Law*, 1995. 7(2):224–244.
32. Jänicke, M.; Jörgens, H.; Jörgensen, K.; Nordbeck, R. *Governance For Sustainable Development In Germany: Institutions And Policy Making*. OECD [žiūrėta 2008-02-15] <<http://www.oecd.org/dataoecd/27/32/1828117.pdf>>.
33. Jonas, H. *Il principio responsabilità. Un’etica per la civiltà tecnologica*. Torino: Einaudi, 2002.
34. Juškevičius, J.; Širinskienė, A. Tyrimų su žmogaus embriono kamieninėmis ląstelėmis teisinio reglamentavimo lyginamoji analizė. *Lithuanian Journal of Cardiology*. 2008, 15(1).
35. Ragulskytė-Markovienė, R. *Aplinkos teisė. Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais*. Vilnius: Eugrimas, 2005.
36. Taylor, P. *An Ecological Approach to International Law*. London: Routledge, 1998.
37. Trouwborst, A. The Precautionary Principle in General International Law: Combating the Babylonian Confusion. *Review of European Community & International Environmental Law*. 2007, 16(2):185–195.
38. United Nations International Law Commission. Fragmentation of international law: difficulties arising from the diversification and expansion of international law. *Report of the Study Group of the International Law Commission* (Finalized by Martti Koskenniemi). Fifty-eighth session, Geneva, 1 May-9 June, 3 July-11 August 2006 [žiūrėta 2008-07-24]. <<http://www.helsinki.fi/eci/Publications/MKFragmentatio.pdf>>.
39. Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justicija, 2004.
40. Vanderzwaag, D. The Precautionary Principle in Environmental Law and Policy: Elusive Rhetoric and First Embraces. *Journal of Environmental Law & Practice*. 1999, 8:355–375.
41. Walker, V. R. The Siren Songs of Science: Toward a Taxonomy of Scientific Uncertainty for Decision-Makers. *Connecticut Law Review*. 1991, 23:567.
42. Young, M. A. The WTO’s Use of Relevant Rules of International Law: an Analysis of the *Biotech* Case. *International and Comparative Law Quarterly*. 2007, 56 (4):907–930.
43. Communication from the Commission on the precautionary principle. COM/2000/0001 (final).

44. Ministerial Declaration, First International Conference on the Protection of the North Sea, Bremen, (31 October – 1 November 1984), [1984] [žiūrėta 2008-12-10]. http://www.ospar.org/html_documents/ospar/html/1nsc-1984-bremen_declaration.pdf.
45. Ministerial Declaration, Second International Conference on the Protection of the North Sea, London, 24-25 November 1987 [žiūrėta 2008-12-08]. <http://www.ospar.org/html_documents/ospar/html/2nsc1987_london_declaration.pdf>.

tion of the precautionary principle in the national law is emphasized.

Keywords: precautionary principle, public health, regulation of biomedicine, environment, environmental law.

LEGAL PREREQUISITES FOR THE APPLICATION OF THE PRECAUTIONARY PRINCIPLE IN ENVIRONMENTAL PROTECTION AND HUMAN HEALTH CARE

Agnė Širinskienė *

Mykolas Romeris University

Summary

The precautionary principle is used to promote environmental protection by excluding scientific uncertainty as a justification for delaying an action in the face of potentially serious risks to the environment, human or animal health. The precautionary principle is included in various international and national *soft law* and *hard law* instruments, including the 1992 Rio Declaration on Environment and Development, the 1990 and 1992 Global Climate Change Conferences, and in the February 2000 Biosafety Protocol of the Cartagena Convention.

The Maastricht Treaty on the European Union of 1992 has turned the precautionary principle into one of the pillars of the EU environmental law. Furthermore, the Court of First Instance appeared to adopt a more categorical stance in the *Artegodan* case, holding that the precautionary principle constituted 'a general principle of Community law' requiring the competent authorities to take appropriate measures. So, today, after a short period of development, the precautionary principle is used by the European Community to achieve a high level of protection, among others in environment and human, animal or plant health and is accepted as a risk management tool in several fields.

The aim of this article is to analyze the legal prerequisites for the application of the precautionary principle in public health and environmental law. In order to achieve this aim, the article discusses the status of the precautionary principle in international law and analyzes the statements of the European Community, which perceives the precautionary principle as a principle of international customary law.

The article pays attention to the fact that the Court of Justice of the European Communities and the Court of First Instance have already had occasion to develop case law in this area. It is also highlighted how Community case law has managed to extend the scope of application of the precautionary principle to all policies involving scientific uncertainty and introduced useful clarifications on the application of the principle in the domain of public health. The perception of precautionary principle in a field of public health by the Court of the First Instance and the Court of Justice is also analyzed. In summarizing the findings of the article the need for the implementa-

---

* Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Biolaw, associated professor.